

A Szépművészeti Múzeum egykori szobrásattörténeti gipszmásolat-gyűjteménye ma, holnap

Különleges hely a Szépművészeti Múzeum Román Csarnoka. A múzeumépület egyik legdíszesebben kifestett terét egykor arra tervezték, hogy a középkori gipszmásolatokat fogadja be.¹ Eredeti funkcióját több átrendezést követően szinte csak 1926 és a második világháború közötti rövid időszakban töltötte be (1. kép). A múzeum antik, középkori és reneszánsz gipszmásolat-gyűjteményét a második világháborút követően belső felújítás és restaurálás nélkül ebben a csarnokban raktározták el. Az 1970-es évektől kezdődően az antik másolatok jelentős része Tatára és Komáromba került.² A Régi Képtár ideiglenes polcrendszerének felépítése 1985-ben zsúfolt, rendszerezetlen állapotokat eredményezett a középkori és a reneszánsz gyűjteményrész tárolásában, a csarnok pedig szinte változatlan, a háborús rongálódások okozta állapotában maradt hosszú évtizedeken keresztül. A csarnok és a benne rejlő, sokszor hasonlóan rossz állapotú gipszek kérdése pedig időről időre megoldandó, akut problémaként jelentkezett. Megoldásra, egyáltalán bármiféle konkrét cselekvésre a legutóbbi időkgig várni kellett. A helyzetben a múzeum ezen traktusában 2015-ben megkezdett felújítás okán mindenképp változtatni kellett, ezért 2013-tól a gipszmásolatok körül intenzív előkészítő munkák kezdődtek meg. Ennek fontos előzményei is voltak. A Román Csarnokban lévő áldatlan helyzet felszámolásának, a gipszek kiállításának, valamint különálló gipszmúzeum létrehozásának a gondolatát a második világháborút követően rend-

szeresen felvetették tervként a Szépművészeti Múzeum vezetői, munkatársai és külsős szakértők is.

Nemzetközi szinten már az 1910-es évektől erősen devalválódnak kezdett a gipszmásolat-gyűjtemények jelentősége, a második világháború környékén a gipszek elértéktelenedése különösen érzékelhetővé vált, így a gipszmásolatokat a háború alatt lényegében nem is mekkítették, nem számítottak múzeumi értelemben vett műtárgyaknak. Ugyanakkor a gipszgyűjtemény „látványos” és megoldatlan problémaként jelentkezett a Szépművészeti Múzeumon belül még jóval a gipszöntvények iránti érdeklődés feléledése előtt, többször is tervek születtek a gipszmásolatok helyzetének rendezésére.

Az egyik első ilyen próbálkozás 1954-ből származik. Ekkor jelentős építészeti beavatkozásokat is terveztek az épületen, a Régi Magyar Gyűjtemény és a gipszmásolatok kiállíthatósága lévén a cél. A Forster Központban³ maradtak fenn a tervek és a dokumentáció részletei. Az épület adottságaiból is adódóan, az akkori tervezés sokban hasonlított a Szépművészeti Múzeum 1987 és 1990 között kivitelezett részleges rekonstrukciójához, illetve a Román Csarnokot is magába foglaló képtári szárny aktuális rekonstrukciós terveihez. Az épület mélyföldszintjét már ekkor ki szeretnék volna alakítani. A magyar termek, a Lón és a Pergamon Csarnok alatti, valamint az antik kiállítás alatti részekre műtárgyraktárakat, illetve a gipszgyűjteményt bemutató kiállítótereket terveztek. A tervezet a műemléki enge-

1 KATONA Júlia: Keresztény és történeti ikonográfia a falakon. A Szépművészeti Múzeum Román Csarnokának építészeti és festészeti kialakítása. *MúzeumCafé*, 46. 2015/2. 41–44.

2 Tatán a Kuny Domokos Múzeumban jelenleg 125 leltári tétel szerepel az antik másolatokból, 1 leltári tétel hiány, továbbá 1 leltári szám nélküli másolat található. Komáromban az Igmándi erődben 226 leltári tétel szerinti, illetve 25 azonosítatlan másolat található. További antik másolatok szétszórva még a tatai vár kazamatájában, a komá-

romi Klapka György Múzeumban található. Vö. *Gipsz szobormásolatgyűjtemény – Katalógus. Releváns gipszgyűjteményi darabok katalógizálása – tekintettel a Szépművészeti Múzeum Román Csarnokában található és más helyszínen tárolt és kiállított tételre*. Narmer Építészeti Stúdió felmérési dokumentációja. A felmérést végezték: Andó Géza és Baku Eszter. 2014. Kézirat, Régi Szobor Gyűjtemény.

3 Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ.

1. A Szépművészeti Múzeum Román Csarnoka 1926 körül
Budapest, Szépművészeti Múzeum, Régi Szobor Gyűjtemény, Fotóarchívum

délyeztetés kapcsán került a Forster Központba,⁴ és a leírásból az is kiderül, hogy a Román Csarnokban három kiállítási terem is terveztek a tér vízszintes megosztásával, azaz új földemek beépítésével. Bár alapvetően igyekeztek figyelembe venni, hogy műemléképületről van szó, az iratokból az is kiderül, hogy az akkori műemlékvédelmi hivatal részéről Gerő László nem emelt kifogást a Román Csarnok átalakítása ellen.⁵ Végül ez a korai mélyföldszinti bővítés nem valósult meg. 1957-ben több, sajtóban megjelent cikk is a gipszgyűjtemény rendezését sürgette, ezek az írások talán épp a múzeumi szakemberek buzdításának eredményeként születtek. Egyes cikkekben külön gipszmúzeum létrehozásáról írtak, amelyet az újságírók véleménye szerint a Városliget üresen álló épületeiben is el lehetne helyezni. Az újságírók vélhetően nem teljesen a saját elképzeléseiket fogalmazták meg, hanem a múzeum munkatársaitól is kaphattak javaslatokat.⁶ A következő évtizedekben elsősorban Szilágyi János György kezdeményezte a másolatgyűjtemény problémájának a megoldását, elképzeléseiben pedig visszaköszönnek a sajtóban korábban megjelentek. 1962-ben Szilágyi a minisztériumnak írt beadványában kérte a gipszgyűjtemény helyzetének rendezését. Szilágyi, bár kifejezetten általánosan fogalmaz, kihangsúlyozta egyrészt a másolatgyűjtemény fontosságát, és határozottan egy gipszek számára biztosított múzeum ideáját körvonalazta.⁷ Később, 1974-ben, a *Művészet*-ben jelent meg egy riport a múzeum gipszmásolat-gyűjteményéről, amely Szilágyit is megszólaltatta. Az általa itt ismertetett gondolat később számtalanszor visszaköszön a gipszmásolatok kapcsán. Szilágyi azon az állásponton volt, hogy a másolatoknak egy külön épület kellene, így egyben maradhatna a gyűjtemény, másrészt meglévő, de használaton kívüli épületeket lehetne biztosítani egy gipszmúzeum kialakítására. Itt újra a Városliget

és az ott található, akkoriban üresen álló pavilonok kerültek szóba.⁸

A tervek pénzhiány, majd épülethiány miatt végül nem valósultak meg. A hetvenes és a nyolcvanas évek eseményei végül másként, nem a korábbi elképzelések szerint alakították a gipszek sorsát. A gyűjtemény egyes részei kikerültek a Román Csarnokból különböző vidéki intézményekbe, múzeumokba, ezzel pedig épp az egykori gyűjtemény egysége bomlott meg. 1977 és 1985 között az antik szobrokról készült gipsz szobormásolatok szinte teljes anyaga Komáromba és Tatára került. Az antik gipszek körülbelül egyharmadából 1977 októberében nyílt kiállítás a tatai volt zsinagóga (Kuny Domokos Múzeum) kimondottan erre a célra átalakított épületében. Az antik másolatok további mintegy kétharmada pedig a komáromi Igmándi erődbe került raktározásra. Míg itt az antik gipszeknél még mindig érzékelhető volt a cél, hogy egyben maradjon a gyűjtemény, a középkori és reneszánsz szobrok esetében a különböző időkben sokszor éppen csak a hozzáférhetőség által indokolt válogatások történtek. Így kerültek magyar vonatkozású gipszmásolatok a Magyar Nemzeti Galériába, reneszánsz másolatok Kecskemétre, Kalocsára, vagy Madarasra, majd később Debrecenbe is.⁹ Egy leltári számon szereplő, azaz egy szobor vagy -együttes másolatának egyes részei ekkor kerültek különböző helyszínekre.

Ennek ellenére tovább élt az az elképzelés, hogy valahol a maga egységében kerüljön bemutatásra a gyűjtemény antik, középkori és reneszánsz része is, hasonlóképp a 19. század végi, 20. század eleji gipszmásolat-gyűjtemények és gipszmúzeumok iránti nemzetközi szinten is megnövekedett érdeklődéshez.¹⁰ A gipszgyűjteményekre irányuló figyelem feléledésének az eredményei a Szépművészeti Múzeumban az 1993-as restaurátori felmérés, továbbá az 1999-ben megrendezett

4 1954-ben OMF (Országos Műemléki Felügyelőség).

5 *Szépművészeti Múzeum. Régi Magyar Gyűjtemény és Gipszmúzeum*. Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, Tervtár, 2073. A terveket a Középülettervező Vállalat jegyezte, a múzeum részéről a beadványt Redő Ferenc akkori főigazgató írta alá. Bognár Zsófiának tartozunk köszönettel, hogy ezt az anyagot megtalálta és rendelkezésünkre bocsátotta.

6 KRISTÓF Károly: Pusztulófélben egy nagyrértékű gyűjtemény. Törött szobrok között a Szépművészeti Múzeum renaissance-csarnokában. *Esti Hírlap*, 2. 1957/268. 2.; LELKES Éva: Mózes a pincében! Lehet-e másolatában is csodálatraméltó az igazi remekmű? *Népkarant*, 2. 1957/145. 5.

7 SZILÁGYI János György: *Feljegyzés a Művelődési Minisztérium Levéltári és Múzeumi Főosztályához a gipszmúzeum ügyében*. Szépművészeti Múzeum, Irattár, 1171/962.

8 SZÉMANN Béla: Ötszáz szobor, pusztulásra ítélve. *Művészet*, 15. 1974/2. 42–43.

9 *Michelangelo galéria*. Kiállítási katalógus. Bev. és katalógus EISLER János. Kecskemét, Tudomány és Technika Háza, 1976; ANDÓ Géza–SZENTESI Edit: Kis magyar gipszmásolatgyűjtemény-történelem. Budapesti összehasonlító szobortárak. *Műértő*, 5. 2002/5. 10.

10 ANN DUMAS: A Monumental Re-Opening. *Apollo*, 137. (375). 1993. 327–328; PAMELA BORN: The Canon is Cast: Plaster Casts in American Museum and University Collections. *Art Documentation: Journal of the Art Libraries Society of North America*, 21. 2002/2. 11–12. A gipszmásolatok iránti megnövekedett érdeklődést jól összegzi a 2007-ben Oxfordban a témában tartott nagyszabású konferencia és annak a tanulmánykötete. Lásd *Plaster casts: making, collecting and displaying from classical antiquity to the present*. Ed. by Rune FREDERIKSEN–Eckart MARCHAND. Berlin, De Gruyter, 2010.

2. A Szépművészeti Múzeum Román Csarnoka, 2014 (Fotó: Szesztay Csanád)

Remekművek alteregói kiállítás, és a 2000-es művészettörténeti felmérés.¹¹ 2003 és 2004 folyamán pedig három elképzelés is szinte párhuzamosan futott a másolatgyűjtemény sorsának megoldására vonatkozóan. A konkrét tervek elkészítését a Román Csarnokban uralkodó állapotok mellett (2. kép) az Igmándi erődben raktározott antik másolatoknál felmerült raktározási gond, illetve a komáromi múzeum részéről felvetődött selejtezési terv is indokolhatta.¹²

Az egyik kezdeményezés Nagy Árpád nevéhez kötődik, aki az esztergomi polgármesteri hivattalal egyeztetett a gipszmásolatok ottani elhelyezésének lehetséges önkormányzati vagy egyházi tulajdonban lévő helyszíneiről 2004 szeptemberében.¹³ Ezzel párhuzamosan egy komáromi terv is körvonalazódott, ezúttal az erődrendszer Monostori erődjében keresve az elhelyezés lehetőségét.¹⁴ Ugyanekkor harmadik változatként született meg az az elképzelés, hogy Budapesten

11 PERINGER ISTVÁN–STEFANIDIS STEFANOS: *A Szépművészeti Múzeum gipszmásolat-gyűjteménye – középkor- és reneszánsz kori anyag. Felmérési dokumentáció.* 1993. Kézirat, Szépművészeti Múzeum; TAKÁCS IMRE: *Remekművek alteregói – Régi gipszöntvények.* Kiállítás. Budapest, Szépművészeti Múzeum, 1999; ANDÓ GÉZA és SZENTESI EDIT: *Felmérése 2000-ben,* lásd SZENTESI EDIT: *Szobrászattörténeti másolatgyűjtemények a Magyar Nemzeti Múzeumban a 19. század utolsó harmadában. Művészettörténeti Értesítő,* 55. 2006. 42.

12 Komárom-Esztergom Megyei Közgyűlés alelnökének, Kerti Katalinnak a levele Mojzer Miklóshoz, a Szépművészeti Múzeum főigazgatójához, 2003. október 16., illetve ANDÓ GÉZA–SZENTESI EDIT:

Szakértői vélemény a komáromi Igmándi erődben elhelyezett ókori szobrok gipszmásolatainak állagmegóvásáról, elhelyezéséről. 2003. december 12. Szépművészeti Múzeum, Irattár, 682/2003-11.

13 Erről lásd az esztergomi polgármesteri hivatal irodavezetőjének, Gerendás Jánosnak a levelét Nagy Árpádhoz, valamint a 2004. június 7-én az esztergomi polgármesteri hivatalban sorra került megbeszélés emlékeztetőjét. Szépművészeti Múzeum, Irattár, 682/2003.

14 *Másolatgyűjtemény elhelyezésére, kezelésére és bemutatására készült javaslat.* Összeállította PAPP KATALIN–HANTOS KÁROLY. 2004. szeptember 17. Szépművészeti Múzeum, Irattár, 682/2003.

3. Légi felvétel a komáromi Csillagerődről, 2011 (Fotó: CIVERTAN)

keressenek a teljes gipszgyűjtemény számára befogadó helyet, esetleg valamely régi, elhagyott ipar- vagy gyár-épület revitalizációjával.¹⁵

A 2003-ban és 2004-ben formálódó elképzelések közös eleme volt, hogy lehetőség szerint újra legyenek egybegyűjtve és így bemutatva a gipszmásolatok. A kezdeményezések nyomán lényegi előrelépés nem történt, újabb mintegy nyolc év szünet következett. 2011-től azonban a Szépművészeti Múzeum rekonstrukciójának befejezését is célzó későbbi Liget Projekt fontos elemévé vált a gipszgyűjteménynek még a Szépművészeti Múzeumban őrzött részéről való gondoskodás, a megfelelő tárolási feltételek és kiállítási lehetőségek megteremtése. A fennmaradt gyűjteményi darabok esetleges újbóli kiállításának lehetősége érdekében figyelmünk a rendelkezésre álló kihasználatlan terek okán Komáromra terelődött. Ismét felvetődött a teljes körű, az egykori gyűjteményt felölelő felmérés igénye is. Az Igmándi erődben tárolt, javarészt töredékes, illetve szétszedett állapotú másolatok és a helyszín vizsgálata során világossá vált, hogy a nyomott belterű, főként dongaboltozatos terek nem alkalmasak sem a szobrok, sem a falfelületeket igénylő egyéb reliefek és más műalkotások bemutatására. Az erőd római lapidá-

riumként¹⁶ történő hasznosítására és kortárs építészeti továbbgondolására a Monostori erőd Kht. vezetője és munkatársai koncepciótervetek mutattak be, így a gipszgyűjtemény ottani elhelyezése nem vált lehetségessé. Az egyeztetésen az is kiderült, hogy, jóllehet a Monostori erőd számos kihasználatlan, a gyűjteményi darabokat javarészt fogadni képes térrel, térsorral rendelkezik, az intézmény vezetése ettől eltérő hasznosítást tartott megfelelőnek. Az erődrendszer harmadik komáromi eleme, az ún. Csillagerőd azonban alkalmasnak tűnt, hogy legalább koncepcionális szinten felvessük a gyűjtemény meghatározó részének elhelyezhetőségét és bemutatását.¹⁷ Az erőd hasznosítására 2007-ben meghívásos tervpályázatot hirdettek, azonban a Nemzetközi Kortárs Művészeti Központ létrehozását célzó program a sikeres tervpályázat ellenére végül nem valósult meg. A számos felmérés, geodéziai előkészítés és a diagnosztikai munkák a tervpályázat kapcsán feltárták az erődben rejlő lehetőségeket. A helyszíni bejárás tapasztalatai alapján az erőd alkalmassága mellett érvelhettünk, jóllehet, tudható volt, hogy a teljes gyűjtemény minden bizonnyal nem kaphat itt helyet. A kezdeményezést több éves munka követte, mely során a megmaradt gipszmásolatok teljes körű felmérése történt meg, továbbá a tervezett kiállítás koncepciója is megszületett.¹⁸ Már a kezdeti lépésnél cél volt, hogy koncentráltan a lehető legtöbb gipszmásolat kerülhessen bemutatásra a jelenleg az ország számos pontján szétszórta és a legtöbb esetben nem is látogatható egykor egységes gyűjteményből.

A helyszín a komáromi Csillagerőd, a komáromi erődrendszer részeként katonai célra épült ugyan, de hadiselekmények színtere sohasem volt, így különösképpen a karéjos alaprajzú, szimmetrikus főépület igen jó állapotban őrződött meg. Az erődnek a ma is látható négyágú, csillag alakú, fül nélküli bástyás alaprajza a 16. század végi formákat őrzi, ugyanakkor az erődöt az évszázadok során számos alkalommal átalakították. 1661 körül kaphatta a földsáncrendszerét. Az 1763-as földrengés során erősen megsérült erődöt a napóleoni háborúk hatására kezdték újra megerősíteni, ezek a

15 A koncepciót *A klasszikus művészet múzeuma* címmel DÁVID Ferenc, SZILÁGYI János György, ANDÓ Géza, TÖRÖK László, SZENTESI Edit gygyezték, lásd Szépművészeti Múzeum, Irattár, 1112/2004-11.

16 Elsősorban a Brigetióhoz köthető kö emlékek bemutatására szolt a koncepció, az Igmándi erőd egy kisebb része most is a Klapka György Múzeum Kiállítóhelye – Római Kori Kőtár (Lapidarium Brigetionense) néven.

17 Az első kezdeményezések még 2011-ben, a Szépművészeti Múzeum részéről Baán László főigazgató, a Monostori erőd Hadkultú-

ra Központ felől pedig Varga István igazgató vezetésével indultak el. A munkát Mihály Mária főigazgató-helyettes és Kőszegi Antal, a Szépművészeti Múzeum főmérnöke koordinálta. A szakmai munka ezen szakaszában Andó Géza és Szentesi Edit vett részt.

18 *Gipsz szobormásolati gyűjtemény* – Katalógus. Narmer Építészeti Stúdió felmérése, 2014; *Az antik, középkori és reneszánsz másolati gyűjtemények elhelyezése Komáromban, a Csillagerődben, és a Szabolcs utcában*. Koncepció és dokumentáció. Összeállította a Narmer Építészeti Stúdió, 2014.

munkálatok elhúzódtak, és végül a mai formáját 1850 és 1870 között nyerte el (3. kép). A második világháború után az erődben szovjet katonai bázist alakítottak ki, később az épületeket raktározásra és szükséglásként használták, jelenleg használaton kívül áll.¹⁹ A 2011-es első elhelyezési és építészeti koncepciót követően 2014-ben döntés született a gipszgyűjtemény részletes felméréséről, továbbá az építészeti tervek elkészítéséről.²⁰ Az erőd épületének lineárisan felfűzött térsora, valamint a fő tereket követő, kiállításra is alkalmas közlekedő – egykor lövészfolyosó – múzeumi kiállítás, így esetünkben gipszmásolatárlat létrehozására különösen alkalmasnak tűnt. Ugyanakkor számtalan olyan körülmény volt adott, amely a koncepció és végül az építészeti tér kialakítását is befolyásolta. Az elképzelés szerint a komáromi Csillagerődben az egykori másolatgyűjteményt eredeti összefüggéseinek érzékeltetésével kívánjuk bemutatni. A gipszmásolatok a Szépművészeti Múzeum földszinti csarnokaiban és tereiben a legteljesebb kiállítás idején, 1926-ban 4400 m²-en voltak kiállítva.²¹ Ekkor a múzeumban 650 tétel szám körüli antik gipszmásolat és mintegy 250 tétel középkori és reneszánsz gipszmásolat volt látható.²² A gipszgyűjtemény teljes anyagát 2014-ben felmérő projekt során derült fény arra, hogy a második világháború és a hányatott sors ellenére az antik gyűjteményrész szinte a maga teljességében megőrződött, a középkori és reneszánsz résznek pedig legalább a fele fellelhető. A komáromi Csillagerőd hasznosítható kiállító alapterülete mintegy 2500 m², ezekben a terekben azonban a múzeumi épületek kiszolgáló- és funkcionális egységei is helyet kellett kapjanak. A komáromi kiállítóterek belmagassága mintegy 4,5 méter, a dongaboltozatos terek kiállításra alkalmas falfelületei azonban sok esetben nem haladják meg a 2,5 méteres magasságot. Ezek a belmagasságok az olyan nagyméretű gipszek befogadására, mint amilyen a Donatello *Gattamelata*, vagy Verrocchio *Colleoni lovasszobrának* a másolata,²³

a középkori és reneszánsz síremlékek egy része, illetve bizonyos antik szobrok nem alkalmasak. Az új építészeti terv úgy került kialakításra, hogy a központi karéjos alaprajzú épület belső udvarában egy nagyobb csarnokszerű teret fog közre. Ez a tér lehetővé teszi a látogatók fogadását, továbbá helyet is biztosít a két reneszánsz lovasszobor másolatának, valamint további nagyméretű reneszánsz gipszeknek is. Míg Donatello szobrának a másolata 1908 óta viszonylagos épségben maradt fenn az eredeti helyén a Román Csarnokban, a komoly sérüléseket szenvedő Colleoni-másolatot az 1950-es évek legelején elbontották, és a Reneszánsz Csarnokból darabjaiban a Román Csarnokba szállították át. Míg a korabeli gyakorlat szerint a *Colleoni lovasszobra* esetében a múzeumi gipszgyűjtemények számára csupán a lovast és a lovat szerezték be, addig 1907-ben a Szépművészeti Múzeum beszerezte külön a korabeli, de 1830-ban erősen restaurált talapzatát is Giuseppe Longo velencei szobrásztól.²⁴ A talapzat másolata így egyetlen más gipszgyűjteménybe sem került be. Bár a talapzat sok eleme nem őrződött meg, vagy erősen rongált, a fennmaradó elemekből a komáromi új térrészen ezt a másolatot így kívánjuk bemutatni.

A dongaboltozatos körbejárható tereknél mérlegelni kellett, hogy milyen fő hangsúlyokat kap a kiállítás, itt végül az antik emlékeknek mintegy fele, a középkori és reneszánsz résznek pedig a harmada kerülhet bemutatásra a tételszám tekintetében.²⁵ Meg kellett fontolni itt azt is, hogy milyen műtárgycsoportokat lehet egymás mellé helyezni, így az antik művek mellett főként az azt mintaképnek és inspirációs forrásnak tekintő reneszánsz korszak szobormásolatait válogattuk be. Annak érdekében, hogy a gyűjtemény egykori egységét mégis megőrizzük, és a középkori rész is reprezentálva legyen, ebből a műtárgycsoportból a középkori antikizáló szobrokat emeltük be a válogatásba. Többek között így nyílik lehetőség a bambergi dóm egyes szobrainak a beemelésére.²⁶

19 Dr. CSIKÁNY Tamás: *A Csillagerőd*. Kézirat. 1997.

20 Az első koncepciótervet 2011-ben a Narmer Építészeti Stúdió készítette, 2014-től a Mátyás Építészeti Stúdió új tervekkel készített.

21 TAKÁCS 1999 (lásd 11. jegyzetben).

22 A mintegy 300 leltári tétel alatt és 10 leltári szám nélküli teljes középkori és reneszánsz gipszmásolatból már 1923-ban letétbe helyeztek a Királyi József Múgyetemre (ma Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem) 53 másolatot. Lásd „A vallás- és közokt. miniszter a kir. József-múgyetemnek letétül gypszöntvények átadásához hozzájárul.” Szépművészeti Múzeum, Irattár, 423/1923.

23 Donatello: *Gattamelata*, Padova, Piazza del Santo, gipszmásolat, Itsz. Rg. 142; Andrea del Verrocchio: *Bartolomeo Colleoni lovasszobra*, Velence, Campo Santi Giovanni e Paolo, gipszmásolat, Itsz. Rg. 227.

24 A lovasszobor másolatát a berlini Gipszformerei der Königlischen Museen (ma Staatlichen Museen) gipszöntőműhelye készítette, a talapzat másolatát közvetlenül Velencéből rendelték meg.

25 A Szépművészeti Múzeum egykori gipszmásolat-gyűjteménye 650 leltári szám szerinti antik művet őrzött, és leltári szám szerinti 310 középkori és reneszánsz másolatot. Az antik részből 24 leltári számú tétel hiányként szerepel a mostani felmérés szerint, a középkori és reneszánsz gipszmásolat esetében pedig 109 tétel hiányzik. A komáromi Csillagerődben az előzetes tervek alapján összesen 306 leltári szám szerinti műtárgyat állítunk ki, ebből 239 tétel antik, 67 pedig középkori vagy reneszánsz gipszmásolat.

26 Német szobrász: *Szibilla-szobor*, Bamberg, gipszmásolat, Itsz. Rg. 8.; Német szobrász: *II. Henrik szobra*, Bamberg, gipszmásolat, Itsz. Rg. 10.

4. A komáromi Csillagerőd kiállítótereinek látványterve (Építész: Mányi Stúdió, installáció: Narmer Építészeti Stúdió, 2015)

A kiállítás alapvetően kronológiai rendben mutatná be az egyes korszakokat, stílusokat, vagy egyes művészeket reprezentáló tárgyakat, tárgycsoportokat az archaikus kortól a klasszikuson keresztül a hellenisztikus korig, majd a római művészet emlékei vezetnék át a reneszánsz termekbe (4. kép). Ez a kronologikus rend azonban nem egy merev rendszer, olyan termeket is tervezünk, amelyekben az antik mű és annak reneszánsz kori megfelelője egy térben válik láthatóvá. Lehetőség nyílhat a Laokoón szoborcsoport és Michelangelo szobrainak művészettörténeti párbeszédbe állítására is.

A komáromi Csillagerőd kiállítása bizonyos szempontból egy klasszikus gipszmúzeum lehet, de nem historizáló felfogásban, mint amilyen a moszkvai Puskin Múzeum, hanem sokkal inkább az új gipszmúzeumok és az utóbbi időszak újrendezett állandó kiállításainak a mintáját követnénk. A párizsi Musée de sculp-

ture comparée utódja, a Cité de l'architecture jó példa lehet. A gipszgyűjteményeknek sok a közös vonása, ugyanakkor az is tény, hogy szinte mindegyik kollekciónak emellett saját hagyományok mentén alakult ki, a gyűjteményezést a korabeli koncepcionális és anyagi lehetőségek lényegében befolyásolták, hasonlóképp a jelenkori újragondolás korlátaihoz. A kiállítási-installációs formák sem szükségszerűen egyhangúak, ezt a térbeli lehetőségeknek megfelelően tervezzük kihasználni.²⁷

A gipszmásolat-múzeum koncepciójának kidolgozása során többször is előtérbe került, hogy a másolatgyűjtemény elérhető legyen Budapesten is, a korábbi koncepciók eleve csak budapesti elhelyezést javasoltak. A Liget Projekt szerves részeként a Szabolcs utcai egykori, mára elhagyott kórházépület-együttes területén jön létre az Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ (OMRRK).²⁸ Itt a javarészt műtárgyraktározási, restau-

27 A gipszgyűjtemény felmérése és kutatása során számos olyan dokumentumot, szakirodalmat és archív fotót sikerült összegyűjteni, amelyek a kiállítás részleteinek a kidolgozásában, később a megvalósításában új, a szakmai elvárásoknak is megfelelő értékes tartalmakkal tudják bővíteni a tartalmat.

28 A létesítmény főépülete a Szépművészeti Múzeum, a Magyar Nem-

zeti Galéria és a Néprajzi Múzeum műtárgyraktáraként és restaurátor-központjaként működik. Az épületegyüttes a parkolóházat, a látogatóközpontot (az egykori felvételi épületben), valamint a Közép-Európai Művészettörténeti Kutatóintézetet (az egykori Bródy Adél kórházépületben) foglalja magában. Tervező: Narmer Építészeti Stúdió.

5. Az Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ (Szabolcs utca) gipszstanulmányi raktárának látványterve (Látványterv: Narmer Építészeti Stúdió, 2016)

6. Az Országos Múzeumi Restaurálási és Raktározási Központ (Szabolcs utca) gipszstanulmányi raktára, látványterv az olümpiai Zeusz-templom keleti oromcsoportjával (Látványterv: Narmer Építészeti Stúdió, 2016)

rálási és kutató funkciók mellett közönségforgalmat fogadó tereket is terveztek. A látogatóközpont flexibilis használata mellett a főépület földszintjén mintegy 650 m² alapterületen a gipszgyűjtemény egy részének budapesti elhelyezésre kínáltunk lehetőséget, ahol egy tanulmányi kiállítás kialakításának előkészítő tervezése történt meg (5. kép). A tanulmányi raktár a klasszikus múzeumi kiállítótérrel alapvetően eltérő módon teszi lehetővé a művek közvetlenebb tanulmányozását. Az elképzelés szerint a gipszmásolatok gyűjteményezésének kezdeti, 17–18. századi időszakára világítana rá, amikor Európa-szerte képzőművészeti akadémiákon gyűjtötték és használták ezeket a tárgyakat. Az anyag megfelelő válogatásával a komáromi kiállítás látványosabb, az esztétikai élményt kiemelő kialakítása mellett a Szabolcs utcába kerülő rész – látványraktár jellegű kialakítással – helyszínél és hátterél szolgálhatna a történeti, archeológiai, művészeti és képzőművészeti oktatásnak, ami jelenleg Budapestről ebben a formában és léptékben hiányzik. A tár a komáromi terekben kevésbé megoldható bemutatásokra is lehetőséget adhat. A kollekciónagyobb méretű elemének számító az olümpiai Zeusz-templom keleti oromcsoportja, amely mintegy 26 méteres szélességével nyilvánvalóan nem állítható ki a Csillagerődben. A nagyméretű műtárgy és további hasonló adottságú darab bemutatására konfiguráltuk a kiállítótér-tanulmányi raktár paramétereit, ezt jól példázza a keleti oromcsoportot teljes szélességében láttatni engedő földszinti homlokzati megnyitás (6. kép). Így szándékunk szerint az olümpiai oromcsoport egyúttal sajátos szellemi kapcsolatot is teremt a Szépművészeti Múzeummal annak homlokzatán lévő nyugati párja révén. Az olümpiai darabok mellett a Parthenón keleti és nyugati oromcsoportjainak töredékesebb darabjai adhatnak mind esztétikai, mind didaktikai hangsúlyt a Szabolcs utcai intézmény reprezentatív tereinek. További,

máshogy elérhetetlen előnye ezen intézménynek, hogy az itt elhelyezett anyag válogatása figyelembe veheti azt is, hogy a Szépművészeti Múzeum eredeti ókori, középkori és reneszánsz műveket őrző gyűjteményeit, amelyek részekben esetlegességet vagy hiányokat mutatnak, a másolati anyag szerencsésen kiegészítheti ezen korszakok, tárgyak tekintetében.

A két helyszínen létrejövő kiállítás, mint a komáromi Csillagerőd gipszmúzeuma, valamint a Szabolcs utcai OMRK tanulmányi raktára komplexen tudja kezelni, értelmezni és bemutatni a Szépművészeti Múzeum egykori gipszgyűjteményét és létrejöttének körülményeit. Azt se felejtjük el, hogy nincs olyan építészeti tér vagy térsor elérhető közelségben, amely akár volumenében, akár miliójében meg tudná idézni a Szépművészeti Múzeum nagyvonalú tereit. A korábbi koncepciókra utalva a gipszek történetét, történeti vonatkozásait is bemutatjuk a helyszíneken, az installáció a kiegészítő, interaktív, gazdag múzeumpedagógia anyagokat is fogadni tudja. Ezzel jóllehet egy új – és nem egy helyszínen történő – bemutatás születik a gipszek sorsának rendezésére, de biztosan elmondható, hogy az elmúlt hetven év hanyattatásai után a gyűjtemény végre rendezett, látogatható körülmények közé kerülhet.

Szőcs Miriam

osztályvezető

Szépművészeti Múzeum, Régi Szobor Gyűjtemény

miriam.szocs@szepmuveszeti.hu

Vasáros Zsolt

építész, egyetemi docens

Narmer Építészeti Stúdió / Budapesti Műszaki és

Gazdaságtudományi Egyetem, Építészmérnöki Kar

zsolt.vasaros@narmer.hu / vasaros.zsolt@mail.bme.hu

The Plaster Cast Collection of the Museum of Fine Arts in Budapest: Today and Tomorrow

After the Second World War the plaster casts collection of Classical Antiquities, Medieval and Renaissance sculptures of the Museum of Fine Arts, Budapest was deposited in the Romanesque Hall, which was left unrestored after the war damages. In the 70's the casts representing Greek and Roman artworks were transferred from here to the Kuny Domokos Museum in Tata and the György Klapka Museum, in the Igmándi Fortress in Komárom. In 1985 a three level metal storage system was built beside the plaster casts that remained in Budapest for depositing paintings, which produced an overcrowded and tumultuous condition in the Romanesque Hall. As a result of rising international interest for plaster casts in the 80's and also because of the unsuitable storage conditions, plans were made for the restoration and exhibition of the collection. In 1962 and then in the early 2000 several ideas were outlined proposing the rehabilitation of the museum's plaster cast collection. These projects, however, were not carried out. Starting from 2011 different projects started aiming the future restoration and exhibition of the collection. A comprehensive survey of the plaster casts was completed in 2013. Meanwhile in Komárom the Csillag Fortress, an old military construction, out of use for decades, was redesigned to accommodate a plaster cast museum. The reconstruction of the Museum of Fine Arts, which began in 2015, made more pressing the refurbishment of the Medieval and Renaissance plaster casts that remained in the Romanesque Hall.

The plaster casts of the Museum, once forming a collection, today are kept in different parts of the country, mostly in de-

posits not in display. The principal idea of the actual project of the rehabilitation of this important collection was to concentrate in one place as many artworks as possible. The actual form of the Csillag Fortress is the consequence of its rebuilding between 1850 and 1870. The reconstruction of the building and its extension with additional spaces would make possible the presentation of the Classical Antique and Renaissance copies, which will be exhibited here mostly in chronological order and with an art-historical context. In addition to the country-town exhibition in Komárom, the other part of the collection will be displayed in Budapest. In the planned National Center for Conservation and Storage in Budapest a visual storage, specially designed for the plaster casts will introduce the history of the entire collection and exploit the educational uses of these art replicas.

Miriam Szőcs

Head of Department

Museum of Fine Arts, Department of Sculpture before 1800

miriam.szocs@szepmuveszeti.hu

Zsolt Vasáros

Architect, associate professor

Narmer Architecture Studio / Budapest University of Technology and Economics, Faculty of Architecture

zsolt.vasaros@narmer.hu / vasaros.zsolt@mail.bme.hu

TÁRGYSZAVAK

gipszmásolat, gyűjtemény, építészet, múzeum, múzeumtörténet, középkor, reneszánsz, antikvitás

KEYWORDS

plaster cast, collection, architecture, museum, museum history, Middle age, Renaissance, Classical Antiquity